

Савицький Дмитро Олександрович,
заступник директора інституту підготовки
керівних кадрів та підвищення кваліфікації
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ІНШОЇ ОСОБИ, ПРАВА ЧИ ЗАКОННІ ІНТЕРЕСИ ЯКОЇ ОБМЕЖЕНО В ПРОЦЕСІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Особа, щодо якої внесено відомості до ЄРДР про вчинення кримінального правопорушення та здійснюється досудове розслідування до повідомлення їй про підозру має процесуальний статус іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування (далі – «інша особа»). Цей суб'єкт був введений до КПК України Законом України від 16.11.2017 № 2213 [1], а його статус удосконалений Законом України від 18.09.2018 № 2548 [2].

На сьогодні, правове становище цього суб'єкта прямо передбачено п. 16-1, 25, ч. 1 ст. 3, ч. 1 ст. 220, ч. 9 ст. 284, ч. 1 ст. 303, ч. 1 ст. 308, а також *опосередковано* врегульовано іншими нормами, зокрема ч. 3 ст. 223 КПК України де зазначено, що слідчий, прокурор повинні вжити належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчих (розшукових) дій осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені, ч. 2 ст. 318 КПК України – у судово засідання викликаються потерпілий та інші учасники кримінального провадження, ч. 1 ст. 539 КПК України – інші особи мають право звертатися до суду з клопотаннями про вирішення питань, які безпосередньо стосуються їх прав, обов'язків чи законних інтересів, тощо.

Так, відповідно до п. 16-1, 25, ч. 1 ст. 3 КПК України інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування це особа, стосовно якої (в тому числі щодо її майна) здійснюються процесуальні дії, визначені КПК України, а згідно з п. 25 цієї ж статті вона є учасником кримінального провадження. Виходячи з положень цих та інших норм кримінального процесуального закону й сталої судової практики, факт обмеження не лише майнових, а й будь-яких прав чи законних інтересів особи, є *головним* критерієм визначення її правового статусу. У зв'язку з цим не можна ототожнювати статуси «іншої особи» та третьої особи щодо майна якої вирішується питання про арешт. Поняття «інша особа» є більш широким, оскільки під таким учасником розуміють значне коло осіб: статистів залучених до пред'явлення для впізнання; осіб, в яких проводяться обшук; осіб, стосовно яких проводяться негласні слідчі (розшукові) дії; володілців тимчасово вилученого майна, а також осіб щодо яких здійснюється досудове розслідування, проте про підозру їм ще не повідомлено.

Стосовно обсягу прав та обов'язків іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування,

то системне тлумачення норм КПК України та інших нормативно-правових актів дозволяє стверджувати, що частина прав цього учасника прямо передбачені нормами КПК України. Так, відповідно до ч. 1 ст. 220 цього Кодексу «інша особа» має право заявляти клопотання, у тому числі про здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки (ч. 6 ст. 28 КПК України) та закриття кримінального провадження (1, 9 ст. 284 КПК України), а з урахуванням того, що таке ж право, згідно ст. 220 має й представник «іншої особи», то відповідно й право на представника. Про представника «іншої особи» також згадується в ч. 9 ст. 284 КПК України. Частиною 3 ст. 223 КПК України, передбачено право «іншої особи» на присутність під час проведення слідчих (розшукових) дій. Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України «інша особа» має право оскаржувати бездіяльність слідчого, прокурора. Право брати участь у судовому розгляді (у тому числі пов'язаного з вирішення питань, що належать до компетенції слідчого судді) передбачено ч. 2 ст. 318 КПК України.

Відповідно до засади законності (ч. 6 ст. 9 КПК України), у випадках, коли положення КПК не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження. У зв'язку з цим та через відсутність в КПК окремої норми присвяченої процесуальному становищу «іншої особи» визначати її статус слід з урахуванням засад кримінального провадження, насамперед верховенства права, законності та права на захист.

Так, принцип верховенства права закріплений у ст. 8 Конституції, відповідно до якої Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

З урахуванням цих та інших положень Конституції в ст. 8 КПК України вказано, що кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими соціальними цінностями та визначають зміст і спрямованість держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

Юридична конструкція ст. 8 КПК України містить основні положення, що становлять зміст верховенства права: 1) найвища цінність людської особистості в кримінальному провадженні незалежно від її процесуального статусу та порядку кримінального провадження; 2) неухильне дотримання прав і свобод людини під час кримінального провадження; 3) обов'язковість врахування й застосування в кримінальному провадженні прецедентів ЄСПЛ не лише щодо України, а й стосовно інших держав.

Ці положення та закріплені через засаду верховенства права пріоритет прав і свобод людини, виконують функцію виявлення та усунення прогалин і колізій кримінального процесуального законодавства в частині забезпечення прав людини та створюють для суб'єктів правозастосування (слідчого, прокурора, слідчого судді, суду) можливість виходу за межі формальної законності, а відповідно визначати обсяг прав та обов'язків «інших осіб» з урахуванням статусу інших суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності.

Право на захист «іншої особи» впливає із змісту ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3], відповідно до якої кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження, а також ст. 59 Конституції, офіційне тлумачення якій надано Конституційним Судом України у рішенні від 30.09.2009 № 23-рп/2009, згідно з яким положення ч. 1 ст. 59 Конституції треба розуміти як гарантовану державою можливість будь-якій особі вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі і формах, як вона того потребує. Навіть якщо це право не передбачене законами України чи іншими правовими актами, особа не може бути обмежена в його реалізації [4].

У свою чергу практика ЄСПЛ наголошує на тому, що засіб юридичного захисту задля своєї ефективності має бути: незалежним від будь-якої дискреційної дії державних органів влади і бути безпосередньо доступним для тих, кого він стосується (рішення від 06.09.2005 у справі «Гурепка проти України» (Gurepka v. Ukraine), заява № 61406/00, п. 59) [5], спроможним запобігти виникненню або продовженню стверджуваного порушення чи забезпечити належне відшкодування за будь-яке порушення, яке вже мало місце (рішення від 23.10.2014 у справі «Вінтман проти України» (Vintman v. Ukraine) заява № 28403/05, п. 110) [6].

Відтак, міжнародне та національне кримінальне процесуальне законодавство виходить з того, що «інша особа», стосовно якої розпочато досудове розслідування, навіть без повідомлення про підозру має право на захист, яке може бути реалізоване шляхом дотримання прав підозрюваного, визначених у ст. 42 КПК України.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування: Закон України від 16.11.2017 № 2213. *Відомості Верховної Ради України, 2017, № 49-50, ст. 444.*
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами

під час здійснення досудового розслідування: Закон України від 18.09.2018 № 2548. *Відомості Верховної Ради, 2018, № 45, ст. 364.*

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30.09.2009 № 23-пп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09#Text>.

5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гурепка проти України» від 06.09.2005 (Заява № 61406/00). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_437#Text.

6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Вінтман проти України» від 23.10.2014 (Заява № 28403/05). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a45#Text.

Саєнко Галина Юрївна,

помічник судді Касаційного кримінального суду в складі Верховного Суду, кандидат юридичних наук

ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІН У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Проблема забезпечення прав людини в кримінальному судочинстві України неодноразово піднімається у рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Одним із таких рішень ЄСПЛ у справі «Петухов проти України» (№ 2), заява № 41216/13 від 12 березня 2019 року [1], що набуло статусу остаточного 09 вересня 2019 року, визнано порушення в дотриманні прав засуджених до довічного позбавлення волі. Так, у скарзі до ЄСПЛ заявник указував на несумісність його покарання у виді довічного позбавлення волі з гарантіями статті 3 Європейської конвенції з прав людини (далі – Конвенції). Обґрунтовуючи свої доводи, заявник стверджував, що його покарання було de jure і de facto таким, яке неможливо скоротити. Законодавство України не передбачає умовно-дострокового звільнення засуджених до довічного позбавлення волі, тому надія таких засуджених отримати свободу покладається на інститут президентського помилування. Реалізація права на помилування можлива відповідно до Положення про порядок здійснення помилування, яке затверджено Указом Президента України від 21 квітня 2015 року № 223/2015 (далі – Порядок). Але цим Порядком не зобов'язано Комісію з питань помилування, Президента України, приймати чіткі обґрунтовані рішення за клопотаннями засуджених про помилування та їх оприлюднювати. Не передбачено і процедури оскарження такого рішення засудженими у разі незгоди з